

دکتر محمد سائیم نیاون علوم انسانی اسلامی

قدرت سیاسی

دکتر اصغر آقا مهدوی
استادیار دانشگاه امام صادق (ع)

www.ketab.ir

انتشارات دانشگاه امام صادق (ع)

تهران: بزرگراه شهید چمران،

پل مدیریت

تلفکس: ۸۸۳۷۰۱۴۲

صندوق پستی ۱۴۶۵۵-۱۵۹

E-mail: lsu.press@yahoo.com

فروشگاه اینترنتی:

www.ketabesadiq.ir

دانشگاه امام صادق (ع)

قدرت سیاسی (مجموعه مفاهیم بنیادین علوم انسانی اسلامی) ■ مؤلف: دکتر اصغراقا مهدوی
ناشر: دانشگاه امام صادق (ع) ■ نمایه سری: رضا دیا ■ چاپ اول: ۱۳۹۲ ■ قیمت: ۴۵۰۰۰ ریال
شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه ■ چاپ و صحافی: زلال کوثر ■ شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۱۴-۲۷۷-۱

همه حقوق محفوظ و متعلق به ناشر است.

سرشناسه: مهدوی، اصغراقا. ۱۳۹۰
عنوان و نام پدیدآور: قدرت سیاسی، اصغراقا مهدوی.
مشخصات نشر: تهران: دانشگاه امام صادق (ع)، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری: ۱۶۴ ص.
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۲۱۴-۲۷۷-۱
وضعیت فهرست نویسی: فیبا
یادداشت: بالای عنوان: مجموعه مفاهیم بنیادین علوم انسانی اسلامی.
یادداشت: کتابخانه.
یادداشت: نمایه.
عنوان دیگر: مجموعه مفاهیم بنیادین علوم انسانی اسلامی.
موضوع: قدرت (کلام)
موضوع: قدرت (علوم اجتماعی)
موضوع: قدرت (علوم اجتماعی) — جنبه‌های قرآنی
شناسه افزوده: دانشگاه امام صادق (ع)
رده بندی کنگره: ۱۳۹۱/۳۲۱/۹/۲۱۸ BP
رده بندی دیویی: ۳۹۷/۳۲
شماره کتابشناسی ملی: ۳۰۲۳۸۸۶

فهرست مطالب

۹		سخن ناشر
۱۱		مقدمه
۱۵		فصل ۱. موضوع‌شناسی
۱۵		کلیات
۱۵		۱. اقسام موضوع
۱۸		۲. مفهوم قدرت در فرهنگ سیاسی
۲۰		۱-۲. قدرت تنبیهی، تشویقی و اقماعی
۲۱		۲-۲. قدرت نرم و قدرت سخت
۲۲		۳. جایگاه قدرت در مباحث سیاسی
۲۶		جمع‌بندی فصل
۲۹		فصل ۲. نظام قدرت در قرآن کریم
۲۹		کلیات
۲۹		۱. تحلیل واژه‌های مرتبط با قدرت
۲۹		۱-۱. قوت
۳۰		۲-۱. قدرت
۳۱		۳-۱. غلبه
۳۱		۴-۱. سیل
۳۲		۵-۱. ولایت
۳۴		۶-۱. سلطه

۳۷	۲. مبانی و اصول قدرت در قرآن کریم
۳۷	۱-۲. قدرت لایزال و نامحدود الهی
۳۹	۲-۲. اعطاء قدرت در جبهه ایمان
۳۹	۱-۲-۲. قدرت حکومت (ولایت تشریفی)
۴۱	۲-۲-۲. حق قانونگذاری
۴۱	۲-۲-۲. قدرت هدایت
۴۳	۲-۲-۲. قدرت استدلال و احتجاج (قدرت اقناعی)
۴۴	۲-۲-۲. قدرت ایمان
۴۸	۲-۲-۲. قدرت نرم (جاذبه‌ها)
۴۹	۲-۲-۲. قدرت نظامی و نیروی انسانی (قدرت سخت)
۵۴	۲-۲-۲. قدرت‌های غیبی
۵۵	۲-۲-۲. قدرت تکوینی
۵۶	۲-۳. قدرت کفار و توهّم آن
۶۰	۱-۳-۲. قدرت سخت
۶۷	۲-۳-۲. قدرت نرم
۷۹	جمع‌بندی فصل
۸۳	فصل ۳. رویارویی دو قدرت
۸۳	کلیات
۸۳	۱. اجتناب‌ناپذیر بودن مقابله دو جریان استکباری و الهی
۸۸	۲. منشأ تقابل
۹۵	۳. اهداف رویارویی: (هماهنگی فرهنگی یا حذف فیزیکی)
۱۰۰	۴. بررسی امکان تسلط دو جبهه بر یکدیگر
۱۰۱	۴-۱. نفی سبیل و سلطه کفار نسبت به مسلمین
۱۰۶	۴-۲. نفی سبیل مسلمین نسبت به کفار
۱۰۸	۴-۳. نفی سبیل در روابط مؤمنین
۱۱۰	۵. کسب قدرت و سلطه مستکبران و آثار آن
۱۱۱	۵-۱. زمینه سلطه
۱۱۴	۵-۲. اصول کسب قدرت و سلطه

۱۱۵	۵-۲-۱. از راه ضعف وارد شدن
۱۱۷	۵-۲-۲. سیاست گام به گام
۱۱۸	۵-۲-۳. استمرار در توطئه
۱۱۹	۵-۲-۴. همه جانبه بودن توطئه‌ها
۱۲۰	۵-۳. آثار ناشی از ولایت و سلطه کفار و مستکبران
۱۲۳	۶. مقابله با سلطه کفر و استکبار
۱۲۳	۶-۱. نفی ولایت و سرپرستی کفار و استقلال جامعه اسلامی
۱۲۵	۶-۲. حاکمیت دین و استقلال حکومت اسلامی
۱۳۰	۶-۳. لزوم کسب قدرت
۱۳۳	۶-۴. عوامل کسب قدرت
۱۳۳	۶-۴-۱. اطاعت از رهبری و عدم تنازع
۱۳۴	۶-۴-۲. لزوم وجود تشکیلات قوی و متمرکز
۱۳۵	۶-۴-۳. آمادگی نظامی
۱۳۵	۶-۴-۴. عوامل معنوی
۱۳۸	جمع‌بندی فصل
۱۴۱	نتیجه‌گیری
۱۴۹	کتابنامه
۱۵۵	نمایه

بسم الله الرحمن الرحيم

«الرَّحْمَنُ عَلَّمَ الْقُرْآنَ خَلَقَ الْإِنْسَانَ»

(قرآن کریم. سوره مبارکه الرحمن (۵۵). آیات شریفه ۳-۱)

سخن ناشر

این واقعیت که علم ماهی تی توحیدی دارد آموزه‌ای سترگ برگرفته از کلام وحی می‌باشد، آنجا که خداوند متعال، بر «تعلیم» به مثابه «مقامی الوهی» — عَلَّمَ الْإِنْسَانَ مَا لَمْ يَعْلَمْ (قرآن کریم. سوره مبارکه العلق (۹۹). آیه شریفه ۵) — و «علم» به مثابه «عطیه‌ای الهی» — وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ مَنَعَ مَسَاجِدَ اللَّهِ أَنْ يُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ وَسَعَىٰ فِي خَرَابِهَا أُولَٰئِكَ مَا كَانَ لَهُمْ أَنْ يَدْخُلُوهَا إِلَّا خَائِفِينَ لَهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ (قرآن کریم. سوره مبارکه طه (۲۰). آیه شریفه ۱۱۴) —، تأکید ورزیده و بدین ترتیب، آفقی تازه را در مسیر علم‌اندوزی مشخص می‌سازد که امروزه با عنوان کلان «علم دینی» از آن تعبیر می‌شود.

دانشگاه امام صادق علیه السلام حسب رسالت اولیه‌اش، تاکنون تلاش مستمر و گسترده‌ای را در دو حوزه تعلیم و تربیت، جهت عملیاتی نمودن این آرمان اصیل و کاربردی اسلام، به انجام رسانیده که ثمره آن، پرورش نسل ترازه‌ای از فارغ‌التحصیلان و انتشار مجموعه‌ای ارزنده از آثار در حوزه علوم انسانی اسلامی می‌باشد. با اینحال، باید توجه داشت که عرصه علم و علم‌آموزی را حلقه و اندازه‌ای نیست و تلاش برای توسعه مرزهای دانش در افق اصول هنجاری دین، امری مستمر و بی‌انتهاست.

بر این اساس، معاونت پژوهشی دانشگاه امام صادق علیه السلام همزمان با عملیاتی نمودن طرح‌های نخستین در زمینه طرح مباحث میان‌رشته‌ای با تأکید بر معارف اسلامی در حوزه علوم انسانی، اقدام به تدوین و اجرای طرح‌های تکمیلی‌ای نمود که سطح عالی‌تری از تولید دانش را در این خصوص دنبال می‌نماید. طرح تحقیق، تولید و انتشار مجموعه «مفاهیم بنیادین علوم انسانی اسلامی»، از جمله پروژه‌های راهبردی دانشگاه به شمار می‌آید که از نیمه دوم سال ۱۳۸۹ در دستور کار اداره کل پژوهش دانشگاه قرار گرفت و هم‌اکنون خرسند هستیم که ثمرات این جهاد علمی را می‌توانیم خدمت اساتید، دانشجویان و محققان ارجمند تقدیم نماییم.

مجموعه «مفاهیم بنیادین علوم انسانی اسلامی»، در پی آن است تا عمده‌ترین مفاهیم (درونی و بیرونی) را در این حوزه، به بحث، بررسی و تحلیل گذارد؛ و در این خصوص از همیاری تمامی کارشناسان برجسته و آگاه به علوم انسانی اسلامی استقبال به عمل می‌آورد. در این طرح، مفاهیم با تأکید بر اصول دینی و در چارچوب گفتمان «اسلامی» مورد بررسی قرار گرفته و سعی می‌شود تا در قالب الگویی واحد، مبانی و اصول مورد نظر و نحوه کاربست آنها برای مخاطبان تبیین شود.

معاونت پژوهشی دانشگاه امام صادق علیه السلام ضمن درخواست از تمامی پژوهشگران متعهد و آگاه برای همکاری با دانشگاه، آمادگی خود را جهت دریافت نقدهای سازنده با هدف از تقای متون منتشر شده در چاپ‌های بعدی اعلام می‌دارد. امید آن که شاهد تقویت و گسترش هر چه بیشتر ایده «علم دینی» در آینده نزدیک باشیم.

ولله الحمد

«أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ»

(قرآن کریم. سوره مبارکه الاعراف (۷). آیه شریفه ۵۴)

معاونت پژوهشی دانشگاه امام صادق علیه السلام

مقدمه

قرآن کتابی است که اصول کلی روابط انسانی را بیان داشته است. بر اساس تعالیم قرآن منشأ عملکرد انسان‌ها در افعال خارجی اوضاع نفسانی آنها می‌باشد و همان اوضاع نفسانی است که منشأ عملکرد سوء یا خوب آنها در روابط با دیگران می‌شود.

سابقه اندازه جامعه توسط افرادی خاص و مدیریت عده‌ای برای جمعی دیگر، به اندازه سابقه تاریخ بشر می‌باشد. قرآن مسخر شدن عده‌ای از افراد بوسیله افراد دیگر را مقتضای طبیعت بشر و خلفت آن‌ها می‌داند. زیرا خداوند افراد را از جهت فطانت، زیرکی، شجاعت، علو همت، قاطعیت عزم، داشتن ثروت، متفاوت خلق کرده، هم‌چنان که فرموده: «و برخی را از جهت درجات «فکری و مادی» بر برخی برتری داده‌ایم تا برخی از آنان برخی دیگر را «در امر معیشت و سایر امور» به خدمت گیرند. (ر.ک: طباطبائی ۱۳۷۴، ج ۱۸: ۱۴۷)^۱ اما در فرهنگ قرآن عده‌ای که شایستگی خاصی دارند و در دستگاه تربیت الهی به دلیل برخی از خصوصیات ذاتی، تربیت شده‌اند مشروعیت حکومت بر دیگران را دارا می‌باشند. نوعی از مطالعات بین رشته‌ای، مبتنی بر شناخت موضوعات مستحدثه در علوم جدید مثل سیاست و اقتصاد و سپس تبیین آن‌ها از دیدگاه اسلام

۱. الزخرف: ۳۲ «أَمْ يَحْسَبُونَ رَحْمَتَ رَبِّكَ إِذْ قَسَمْنَا بِبَنِيهِمْ مَعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَ رَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِّيَتَلَقَّوْا مِنْهُمْ بَعْضًا سَخِرَ لَهَا وَ رَحْمَتُ رَبِّكَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْمَعُونَ»

است. حسن این گونه مطالعات و بیان مبانی اسلام در قالب اصطلاحات علوم مصطلح این است که دانشمندان سایر مکاتب، مفاهیم اسلامی را بهتر درک می کنند. زیرا در قالب اصطلاحات آن ها به بیان مطالب پرداخته شده است. انحرافی که ممکن است در این نوع از مطالعات بین رشته ای صورت گیرد آن است که محقق برای ملاک ها و ارزش های حاکم بر آن دانش موضوعیت قائل شود و خود را در دایره تنگ آن علوم گرفتار کند و بکوشد مطالب قرآن و حدیث را در قالب آن مباحث، مطرح نماید. برای مثال وقتی بحث از مفهوم قدرت در علم سیاست مطرح می شود؛ مباحثی تحت عنوان قدرت «نرم یا سخت» و یا «قدرت تنبیهی و تشویقی و اقناعی» مورد بررسی قرار می گیرد. اگر سعی ما در تحقیق محدود شدن به همین محدوده مطرح در سیاست باشد، حق مطلب تبیین نمی گردد. اما اگر بیان مطالب از زاویه دید محققان لائیک مورد نقد و بررسی قرار گرفته و موارد مطابقت و عدم مطابقت آن تحلیل و نقاط ضعف و قوت آن نظریه از دیدگاه قرآن و اسلام تبیین شود کار درستی انجام و «میزان بودن» قرآن، لحاظ شده است. کاری که فقهای ما در طول تاریخ نسبت به موضوعات مستحدثه و غیرتوقیفی در حوزه معاملات و تعاملات اجتماعی انجام داده اند. زیرا معاملات از موضوعات عرفی است که امضائی بوده و اسلام برخی از قوانین ظالمانه را در این حوزه از جمله «ربا»، «غرر» و «قمار» ملغی اعلام نموده است. سیاست نیز به عنوان موضوعی عرفی از این قاعده مستثنایست. برخورد پیامبر (ص) نسبت به حوزه سیاست نشان دهنده آن است که ایشان برخی از روش های مرسوم حکمرانی در آن زمان از جمله ضرورت اصل حکومت را امضاء نموده و برخی از روش ها را رد نموده است. در قرآن نشانه های زیادی از جنبه های سلبی حکومت؛ مانند نفی برتری طلبی و دیکتاتوری، ایجاد اختلاف طبقاتی بین مردم، ایجاد فحشاء در جامعه، قتل و کشتار وجود دارد. کما این که آیاتی از قرآن بر جنبه های ایجابی مانند؛ استقرار عدالت، امر

به معروف و نهی از منکر، آموزش علم دین و برقراری تقوی، اقامه نماز و پرداخت زکات، توجه به نقش مردم و مشورت با آنان دلالت دارند.

موضوع تحقیق بررسی مفهوم قدرت در حوزه سیاست و نظام حاکم بر آن در فرهنگ قرآن است. بنای کار بر این بوده که حجم محدودی از مطالب مورد بحث به تبیین دیدگاه اندیشمندان حوزه سیاست اختصاص یابد. بر این اساس بعد از موضوع شناسی مختصر قدرت در حوزه سیاست، وارد مباحث قرآنی شده و موضوع را از دیدگاه قرآن با روش «توصیفی، تحلیلی» مورد بررسی قرار دادیم. بر اساس همان مبنائی که در مباحث میان رشته‌ای بیان نمودیم، خود را محدود در موضوعات مطرح در بحث قدرت در حوزه سیاست نکردیم. بنابراین اگر قدرت از یک منظر، به قدرت تنبیهی و تشویقی و اقماعی تقسیم شده است؛ ما بر اساس فرهنگ قرآن و اسلام، قدرت ایمان، قدرت غیبی و قدرت امامت و هدایت و... را که در علم سیاست مصطلح مطرح نمی‌باشد مورد بررسی قرار دادیم. البته برخی از مباحث حوزه قدرت در فرهنگ قرآن قابل تطبیق با اصطلاحات قدرت تنبیهی و تشویقی و یا قدرت نرم و سخت می‌باشد. به طور کلی در اسلام کسب «قدرت» یعنی نیروی تأثیرگذار بر دیگران برای تحقق عدالت در جامعه مورد تأیید و تأکید واقع شده است و تمام اشکال و صور کسب قدرت و دستگاه اعمال آن یعنی تشکیلات حکومتی به این منظور با ارزش خواهد بود. و مسابقه در امور خیر و سبقت گرفتن از دیگران در آن، مورد تشویق و ترغیب اسلام قرار گرفته است.^۱

در موضوع بحث تا آنجائی که بررسی شده کتاب یا مقاله‌ای نداشتیم تنها کتابی به خوبی به تبیین فلسفه قدرت که از منظر اسلام پرداخته است کتاب «فلسفه قدرت» نوشته سید عباس موسوی می‌باشد. اما زاویه مباحث مطرح شده در این تحقیق کاملاً متفاوت با آن می‌باشد. مسئله تحقیق، چیستی قدرت و نظام حاکم بر آن و چگونگی تقابل قدرت‌ها و روش‌های کسب

قدرت در فرهنگ قرآن است. بر این اساس در فصل اول موضوع‌شناسی «مفهوم قدرت» در علم سیاست، موضوع تحقیق قرار گرفته است. در فصل دوم؛ نظام قدرت در فرهنگ قرآن را بررسی نمودیم. در این فصل بعد از تبیین واژه‌های که به نوعی با اصطلاح «قدرت» در فرهنگ قرآن مطابقت دارد، به مقایسه و تبیین قدرت دو جبهه «حق و باطل» و «استکبار و کفر با ایمان» پرداختیم. و سپس نوع و اقسام قدرتی که هر دو جبهه از آن برخوردارند، را تبیین نمودیم. در این بحث نشان داده‌ایم که برگشت همه قدرت‌ها به خداوند قادر است و اوست که بنا به مصلحت و حکمت افرادی را از نیرو و توان انجام کاری برخوردار می‌گرداند. رویارویی دو قدرت فصل آخر این تحقیق را شکل می‌دهد که در آن بعد از بررسی اجتناب‌ناپذیری دو جریان حق و باطل، منشأ و اهداف مقابله و رویارویی را بررسی و در نهایت امکان تسلط و پیروزی دو جبهه و عوامل آن را تبیین نموده‌ایم. امیدوارم این تحقیق بتواند در زمینه برخی از مباحث جدی در حوزه سیاست روشنگری لازم را با توجه به منابع اصیل اسلام داشته باشد.

در پایان بر خود لازم می‌دانم از معاونت پژوهشی دانشگاه امام صادق(ع) و به ویژه معاون محترم پژوهشی آن جناب آقای دکتر افتخاری که زمینه چنین مطالعاتی را فراهم نمودند، کمال تشکر را داشته باشم.